

O *ROBINJINOM* ROBOVANJU

Goran Pavlić

Započeti filološku analizu biografskom faktografijom unaprijed bitno sužava interpretativno polje i usmjerava analitičku putanju k dvjema destinacijama. U prvom slučaju zalazimo u domenu sociologije književnosti čime se značajno pomiče i metodološka i tematska orijentacija. U drugom slučaju iskliznuće u biografski diskurs često posluži kao »lagodno« rješenje internih inkonzistencija koje se neminovno pojavljuju u suočavanju s tekstem, odnosno implikacijama koje proizlaze iz pojedinih segmenata teksta. U takvoj vizuri životopisne činjenice služe kao svojevrsni hermeneutički ključ, odnosno šifra za privilegirani pristup djelu ili čitavom korpusu.

U ovom ću radu pokušati Lucićevu *Robinju* iščitati kao vrlo specifičnu instancu juridičkog diskursa.¹ Budući da se već i u temeljno preglednim kritičkim osvrtima (npr. Fališevac, 1996.) naglašava činjenica da je Lucić bio hvarski sudac, gorespomenuta se opasnost iskliznuća ovdje nadaje

¹ O strukturnim i formalnim analogijama juridičkog procesa i društvenih rituala s obilježjima teatralnosti ekstenzivno je izlagao Turner (v. Turner, 1974., u: Schechner, 2003:186-197; Turner, 1986.). Utoliko ovakva istraživačka namjera ne predstavlja neku vrstu hinjene ekscentričnosti, već je dio uvriježenog interpretativnog kanona.

očitom. No, s obzirom da se sižejski radi o jednostavnoj svjetovnoj drami koja korespondira s petrarkističkim sentimentom onodobne renesansne književnosti (usp. Tomasović, 1987:168), konstatacija o juridičkoj naravi tog teksta može djelovati kao pretenciozna idiosinkrazija. U tom smislu, čak se i posezanje za Lucićevim statusom sudca teško može uklopiti u neku koherentnu kritičku poziciju koja bi branila takvu tezu. Srećom, tekst je *Robinje* puno kompleksniji, puno otvoreniji i utoliko podložniji za interpretativne zahvate koji se odvažte uhvatiti ukoštac s brojnim fabularnim, stilskim i napose strukturnim rupturama. Najočitijim lomom kritika unisono prepoznaje mali ekskurs u trećem činu (stihovi 911 – 918), u razgovoru pučanki Pere i Mare koji se odlikuje čvrstim stilskim odmakom – vrlo živopisnom, naturalističkom rekapitulacijom prve zajedničke noći Derenčina i robinje. Tomasovićevim riječima:

»No, *Robinja* obuhvaća i druge pobude, proistekle iz pučkog poimanja, usmene poezije (prema kojoj je također autor imao afiniteta), folklor (značajna je njegova pjesma *Od kola*), iz moreškanskih *dramatizacija* (S. Novak) i u njezinoj završnici iznenadit će nas i drugačiji raspored elokvencije i intonacije ljubavnog združenja. Salonska udvornost i renesansni galantni kodeks časomice će ustupiti mjesto životnosti i gotovo medievalnoj naturalističkoj znatiželji dubrovačkih *godišnica* Mare i Pere (...)« (1988: 202).

Problem ovakvog tumačenja je upravo pribjegavanje vanjskim kontingentnim okolnostima autorova života čiji je izbor arbitraran kao selekcija okolnosti koje uzimamo relevantnima. No, puno važnija je nemogućnost ove vrste objašnjenja da koherentno uklopi ovakav »ispad« u tijelo teksta kao njegov integralni dio. Tomasović, međutim daje i drugo, puno uže, gotovo dramatološko tumačenje tog mjesta i tvrdi da je ono:

»na važnom mjestu u drami i povezano s gradacijskim efektom. Lucić je (...) vodio brigu o scenskom odjeku, o sasma naravnoj nedoumici ondašnjeg gledatelja, kojemu je ponudio stanovitu satisfakciju uoči epiloga. (...) ne treba

smetnuti s uma da je Lucićeva drama završena ili prikazana za karnevalskog vremena (...)² (1988:203).

Iz ove je dopune razvidna kritička osviještenost da (samo) biografski podatci ne pružaju dostatan temelj za cjelovitu interpretaciju pa se ona snaži i legitimnim uključenjem gledateljskog horizonta, kao i karnevalskim konotiranjem zbog činjenice da je tekst bio namijenjen izvedbi u pokladno vrijeme.²

Ovakva aglomeracija objasnidbenih mogućnosti, ma koliko široka i sveobuhvatna, još uvijek je esencijalno eksternalistička. Neuklopljenost epizode jasno se priznaje, no njezino razrješenje ne traži se u tijelu teksta. Ovaj je rad, utoliko, nastojanje da se kombinacijom jednog historijskog i dvaju teorijskih pristupa pokuša pružiti konzistentno čitanje u kojem bi problematična epizoda figurirala kao regularan integralni moment djela koji ne samo da ne narušava kompozicijsku i stilsku zaokruženost nego gotovo postaje njihovim uvjetom mogućnosti.

1. O ČARANJU

U pravno-povijesnoj studiji *Ugovor s đavlom* (1982.) Vladimir Bayer osvjetljava široku društveno-povijesnu, odnosno kulturološku podlogu koju smatra nužnom za razumijevanje geneze progona vještica kroz dobar dio srednjega vijeka. Korijeni problema sežu do predpovijesnih vremena, no institucionalizacija čaranja stasa tek u V. st. pr. n. e., kad na perzijski dvor stižu Kaldejci i Magi, arijski narodi tradicionalno »ovlašteni« za prakse proricanja budućnosti. Tom prilikom oni potpuno preuzimaju religijsku službu dvora čime od slučajno kvalificiranih proricatelja postaju svoje-

² S. P. Novak (1987.) također legitimnost te epizode izvodi iz važnosti ispunjavanja gledateljskih očekivanja, no u tumačenju tog ekskursa on poseže za kulturalističkim pristupom psihoanalitičke provenijencije.

vrсна državna služba. Otad ti etnonimi, prvenstveno Magi, postupno gube etnički prizvuk i počinju služiti kao nazivi za profesiju: čarobnjaštvo. U Rimskome Carstvu, u njegovom poganskom periodu, odnos čarobnjaštva i države vrlo je dinamičan, no u jednom trenutku čarobnjaci postaju državna služba zvana »auguri«, koju se po službenom protokolu konzultira, napose oko suglasnosti bogova s nekim državničkim odlukama. Takvo proricanje, pretežito iz leta ptica, kao proces zvalo se auspikacija, a samo proročanstvo auspicij. Iako je rastom Carstva sama služba uvelike oslabjela, augurima kao osobama i dalje pripada visoki društveni status te se u posebnim trenucima neobjašnjivih događaja opetovano konzultiraju čitači božjih znakova (Bayer, 1982:19-29).

Car Dioklecijan početkom četvrtog stoljeća zabranjuje matematiku, u značenju bavljenja proračunima zvjezdanih utjecaja, drugim riječima – horoskopom. Nakon njega dolazi period vladavine Konstantina kad se Rimsko Carstvo kristijanizira i dosljedno tome, svaki akt proricanja stavljen je izvan zakona. To u administrativnom smislu znači da je čarobnjaštvo službenom normom označeno kao zabranjeno. Dorečenost i sistematičnost rimskoga prava iziskivala je i precizno artikuliranje pravne podloge tog krimena. Po ondašnjim tumačenjima, čarobnjaštvo je društveno zlo jer se njime drugima mogu nanositi velike štete. U pravnoj normi, čarobnjaci su izjednačeni s razbojnicima i trovačima i argumentacija je bila sukladna tome – oni barataju sredstvima koja mogu nauditi ljudima. Međutim, kako je razina fizioloških spoznaja bila iznimno niska, djelovanje se otrova nije tumačilo fizikalnom ili kemijskom kauzalnošću, nego se činjenica da nekom pozli (dok drugome od iste ili slične supstance bude bolje) smatralo čudom, odnosno magijom. U takvom slijedu stvari, jedino preostalo »logično« objašnjenje bilo je da loš efekt proizvodi inkantacija koja se izvodi prilikom trovanja. Upravo »činjenica« da se riječima truje, prokazala je čarobnjački nauk kao dostojan zabrane (Bayer, 1982: 34-35).

Čarobnjaštvo se kao realna snaga u kršćanskom kanonu priznaje još od Staroga zavjeta, i kristijanizacijom Rimskoga Carstva sukladni se nazori

međusobno osnažuju i kodificiraju. Tome svakako pridonose i konzistentni teološki izvodi sv. Augustina koji izvan svake sumnje stavljaju postojanje i stvarne loše efekte koje čarobnjaštvo proizvodi, a kasniji se velikani crkvene misli u bitnome ne razlikuju po pitanju opstojanja takve prakse. Teološke se nedoumice oko stvarnih materijalnih efekata čaranja često razrješavaju presudnom ulogom *demon*a koji je upregnut u čitav proces. Kao pali anđeo, esencijalno eterične konstitucije, demon preko ugovora s čarobnjakom proizvodi realne materijalne efekte koji se doimlju kao da su plod fantazije. No, prema stavu najvećih crkvenih autoriteta (sv. Toma i Bonaventura), ni o kakvoj fantaziji ne može biti riječi, unatoč tome što među pukom postoje i takva mišljenja (Bayer, 1982:78). Dakle, prema najuglednijim izvorima kršćanskog nauka, nema nikakve dvojbe da je čarobnjaštvo konkretna praksa koja proturječi temeljnim principima kršćanske vjere i utoliko potpada pod okvir heretičkih praksi.

Prva pravna artikulacija čarobnjaštva unutar crkvenog prava sadržana je u Gracijanovom dekretu iz 1150. i do službene kodifikacije za pape Grgura XIII. u XVI. st., a pogotovo nakon nje, služila je kao najugledniji pravni izvor. U tom se dekretu normiraju dva klasična oblika čarobnjačkog djelovanja: 1) uzrokovanje muške spolne nemoći čaranjem, te 2) različiti oblici divinacija (proricanja budućnosti na temelju Božjih znakova, među koje spada i gore spomenuta auspikacija). Snagu za prvu vrstu čarajuće činidbe imaju prema tom dokumentu samo čarobnice.

Sredinom XIII. st., za pontifikata Grgura IX., kao »nužna« mjera borbe protiv hereze, koja tada buja diljem Europe, uvodi se inkvizicija, specijalni oblik kaznenog postupka s torturom kao legitimnim sredstvom istražnog postupka. Kako ondašnje vlasti trezveno procjenjuju ulogu Crkve ključnom u smislu održavanja socijalne kohezije, zločin hereze dopada u djelokrug i svjetovne vlasti. Budući da je čarobnjaštvo jedan od dominantnih oblika hereze, izvršio, odnosno mahom izvršiteljice, redovito potpadaju pod taj specifični oblik istrage. Inkvizicija kao specifični istražni postupak održava se sve do perioda prosvijećenog apsolutizma,

što je čini uvriježenom i prihvaćenom praksom do doba prosvjetiteljstva, odnosno u periodu od pet stoljeća. U tom je periodu napisana i *Robinja* sa suvremenom tematikom.

1.1. *Robinja* i čaranje

Spomenuti naturalistički ekskurs, koji uglavnom predstavlja slijepu točku koherencije interpretativnih pristupa *Robinji*, nalazi se u trećem činu drame (stihovi 911 – 918). Pera, kao sluškinja koja je pripremala mladu nakon što je prepoznavanje već nastupilo, pripovijeda sugrađankama i prijateljicama o tijeku događaja sad već sretnog ishoda. Njezin iskaz potpuno odgovara već spomenutoj galantnosti renesansnog izraza koji preteže u drami, stilizacijski ne odudarajući od ostatka drame. No u navadenim stihovima, dolazi do provale pučkog registra:

»PERA:

*(...) I jutrom vesela s odra se podviže
Sa cvita jak pčela gdino med uzliže.*

ANICA:

*Pera, da ližije imaš li tuj dosta
Kâ bilig odmije na odru ki osta?*

PERA:

*Rugaš se? Do volje; po Boga, smim reći:
Da bráva zakolje, ne bi ostal veći.*

MARA:

*Barže bo Turci ti brez zubi svi bihu,
Cić toga taržiti sitan kruh ne htihu.» (loc. cit.)*

Perina inicijalna, vrlo direktna lascivna poredba eklatantno odudara od njezinih neposredno prethodećih rečenica, a nastavlja se tonom i u Aničinoj replici. Perin odgovor bez ikakve dvojbe potvrđuje da je robinja u odnos

s Derenčinom ušla neokaljane čednosti. A Marin komentar koji slijedi zaključuje kako se činjenica robinjina očuvana djevičanstva može zahvaliti nesposobnosti Turaka da je obljube, odnosno njihovoj impotenciji.

Ako uzmemo u obzir historijski nespornu činjenicu regularne prakse silovanja ratnih ili osvajačkih zarobljenica³ koju su upražnjavali turski vojnici na ovim prostorima, a koju implicitno spominje i sama robinja u kontekstu svoje otmice:

*»Da svoje počaše krajine prostirat
A stiskati naše Turci, i nas tirat,
I sela rubiti...«* (stihovi 333 – 335)
*»Od sablje pogine nesrićna Margita,
Jer tuj do potrebe biše glasovita«* (stihovi 389 – 390),

robinjino očuvano djevičanstvo djeluje još nevjerojatnije. No, ne i ako kao radnu hipotezu uzmemo moguće robinjine čarobnjačke sposobnosti koje su tijekom čitavog perioda zarobljeništva turske vojnike oko nje činile impotentnima. Budući da ju je od presuđivanja samoj sebi uslijed zarobljeničkih patnji spriječila samo činjenica stalne vezanosti ruku,⁴ jedino moguće oruđe za akciju protiv njih bio je govor, odnosno »trovanje riječima« što je bio pravnički opis čaranja.

Jedan od zdravorazumskih pokušaja obrane nesretnica na koje se povijesna inkvizicija okomila kao na čarobnjakinje, bilo je svjedočenje njihovih muževa ili ukućana kako su u trenutku za koji se optužuju mirno spavale u svojem ležaju. Međutim, pomoću Augustinove teorije fantasti-

³ Fenomen prisutan u apsolutno svim povijesnim periodima i geografskim područjima tijekom ratnih ili osvajačkih pohoda. O tom fenomenu kao i načinu njegovog tretmana u klasičnim epovima ekstenzivno, te antropološki i historijski verificirano, govori Gottschall u svom djelu *Silovanje Troje* (2011.).

⁴ »I sebi zadila gorku smart od jada// Da 'vo je uzicom stegnuta na zadu// Ter mi prid tužicom uteći ne dadu« (stihovi 314 – 316).

kuma⁵ takva su svjedočanstva odbačena kao irelevantna jer je moguće da tjelesno žena bude u snu u vlastitom domu, a da njezina čarobnjačka djelovanja s realnim posljedicama na posve drugom mjestu svejedno nastupe. Drugim riječima, samo stanje sna može prouzročiti stvarne učinke.

U izlaganju okolnosti u kojima je došlo do napada turskih vojnika, zarobljavanja nekoliko djevojaka pa čak i ubojstva jedne pratilje (već navedeni citat), robinja kazuje i sljedeće:

*»Pod sincom oriha voda gdi se toči
Sanka mi moć tiha napade na oči
I ne bih duboka još sanko zaspala
Da me je žestoka bojazan zapala.
Jer mi se učini očito da viju
Vuci po planini kon mene da viju
Ter kako košuta od staze do staze
Verih se stran puta da me ne zapaze
A oni skupiše hitro se po slidu,
Ter me opstupiše i zadu i spridu.
Ja zada ni prida ne moguć postupit,
Sva žuta i blida izglasa jah upit« (367 – 378).*

Potom slijedi njezino buđenje, strka njezinih pratilja isprepadanih njezinim stanjem i robinjina groza nad upravo sanjanim. U tom trenutku djevojke zaista zaskaču turski vojnici i po gotovo istom slijedu događaja kao i u snu napadaju ih i zarobljavaju. Sam sadržaj sna u tančine je prediktivan za neposredno slijedeći događaj, što u skladu s gore izloženim dvostruko snaži tezu o robinjinim čarobnjačkim sposobnostima. S jedne strane riječ je o snu čiji se sadržaj neposredno ozbiljuje u stvarnom životu, što je jedna od čarobnjačkih dispozicija. S druge strane, Gracijanovim dekretom propisana aktivnost koja nedvojbeno ukazuje na čarobnjaštvo

⁵ Teorija fantastikuma teološki je izvod iz Pavlove poslanice Korinćanima o mogućnosti eteričnih bića da, uz pomoć demona, nose teške fizičke predmete ili drugačije djeluju na njih (Bayer, 1982: 53-54).

je i divinacija, odnosno proricanje budućnosti na temelju raznih znakova. U stanovitom smislu prorekavši sadržajem sna budućnost, robinja je zadovoljila i taj kriterij za kvalifikaciju u čarobnjačke krugove.

Već spomenuta inkorporacija apostrofiranog stilskog i kompozicijskog ekskursa vrlo je teško izvediva tek lociranjem nekoliko zanimljivih koincidencija. Utoliko predstoji posezanje za dodatnim priručnim teorijskim alatkama kako bi ti detalji zadobili svoju sistemsku re-evaluaciju i potom legitimno figurirali kao konstitutivni čimbenici nove koherencije djela.

2. KAKO RIJEČIMA ČINITI STVARI

Prvi takav teorijski pristup teorija je govornih činova kako je izloženo u djelu J. L. Austina *How to Do Things With Words*. Oksfordski filozof Austin jedan je od najeminentnijih filozofa u domeni filozofije jezika, napose u njezinoj podvrsti, tzv. filozofiji običnog jezika koja je naglasak stavljala na proučavanje svakodnevnog jezika (za razliku od paralelnih logičko-sistematskih stremljenja, također unutar filozofije jezika). Vrlo konkretno uprežući analitički instrumentarij u rješavanje problema iz naslova, Austin pokušava sistematizirati onaj kompleks iskaza koji nadilazi zakone gramatike, u smislu da je krajnje učinke takvih iskaza nemoguće kodificirati tek gramatičkim pravilima. Riječ je o već uvriježenim, i često površno interpretiranim, *performativima*. Za razliku od konstativa, odnosno iskaza koji samo konstatiraju ili opisuju neko stanje stvari, performativi su iskazi koji zadovoljavaju minimalno dva uvjeta: 1) oni ne opisuju, niti izvještavaju ni o čemu, stoga ne mogu biti ni istiniti, ni neistiniti; 2) izgovorom takve rečenice izvršena je sama činidba (Austin, 1997:5). Primjeri koje on navodi za takav tip iskaza su sljedeći: »Uzimam« (prilikom sklapanja braka), »Imenujem ovaj brod...« (prilikom porinuća i »krštenja« broda), »Ostavljam ovaj sat...« (prilikom sastavljanja oporuke), te »Kladim se...« (prilikom

oklade). U tim se situacijama ne radi naprosto o govorenju. Naime, sam takav iskaz upravo svojim sadržajem, a ne npr. intenzitetom izgovora, ili neposredno prijetećom prisilom, proizvodi novo faktičko stanje, odnosno novi odnos u vanjezičnoj domeni. Prvim iskazom sklapa se novi pravni status – brak, drugim također pravna činjenica »subjektivacije« broda, trećim, također u domeni prava, formira se pravovaljana oporučna želja, a četvrti se tiče preuzimanja obaveze na neizvjesne okolnosti koje će proisteći iz dogovora. Klasične instance performativa još su »Osuđujem te« prilikom koje nastaje pravna osuda, te »Odrješujem te« čime se konstituira oprost grijeha na ispovijedi.

Ono što je bitno za efikasnost takvih iskaza, i što Austin neprestance naglašava, primjerene su okolnosti. Te okolnosti sačinjava nekoliko konstitutivnih uvjeta koji kumulativno moraju biti zadovoljeni da bi performativ bio valjan, odnosno da bi se neki iskaz mogao smatrati performativom. Ti su uvjeti: 1) postojanje prihvaćene konvencionalne procedure koja se provodi izgovaranjem specifičnih riječi, s predviđenim konvencionalnim učincima; 2) osobe koje su uključene moraju zadovoljavati specifične kriterije te procedure; 3) u proceduri moraju sudjelovati svi zainteresirani, i to potpuno; te 4) osobe koje sudjeluju moraju imati iskrene namjere i djelovati sukladno njima (1997:15). Na bilo kojem od gore navedenih primjera lako se uočava konstitutivni karakter tih uvjeta. Uzmimo za primjer vjenčanje. Ako se mimoide procedura po pitanju mjesta, uključenih dionika, ili specifičnih preciznih iskaza koji su namijenjeni za takvu situaciju, te sudjelovanja sudionika tijekom čitavog postupka, samo vjenčanje s pravnom posljedicom braka kao pravnog akta neće nastupiti. Možemo zamisliti inscenaciju vjenčanja unutar neke kazališne predstave. Kao prvo, to nije prihvaćena procedura. Unutar umjetničke slobode, sama se stilizacija pristanka može formulirati bilo kako, a učinci takvog čina neće imati precizan pravni ishod. U tom slučaju ne postoji ni suglasnost volja mladoženje i mlade, jer je njihova volja usmjerena realizaciji umjetničkog djela, a ne postizanju novog pravnog statusa. U toj situaciji, koja do u detalje može nalikovati

legitimnoj proceduri vjenčanja, unatoč izgovoru formule »Uzimam!«, ne nastupa novo faktičko stanje, odnosno, performativ nije ostvaren. Takvo stanje Austin naziva neprikladnost (*infelicity*).

Ono što na prvi pogled odmah postaje očito iz inicijalnih primjera, dominacija je pravnih aranžmana unutar kojih su performativi pretežito mogući. Može se reći da su pravni postupci utoliko, svojom strukturom, »privilegirani« *milieu* za realizaciju performativa, što primjećuje i sam Austin. Istražni postupak, kao jedan od glavnih postupaka pravnog sustava, strogo je kodificiran i njegove su etape te pravni i stvarni učinci strogo propisani, kako u pogledu sudionika i njihovih dispozicija, tako i u pogledu dijapazona posljedica koje proizlaze iz valjano provedenog postupka. U uvodnim redcima naznačeno je kako će se *Robinju* pokušati sagledati kao specifičan oblik juridičkog diskursa. Ako se takva teza prihvati operativnom, legitimno je postulirati da središnji narativ, uobličeni u format Derenčinova svojevrsnog istražnog ispitivanja robinje koje obaseže više od polovice djela, predstavlja takav aranžman okolnosti koje mogu proizvesti i performativne učinke.

U prvom činu Derenčin, stigavši sa slugama u Dubrovnik, naređuje im da od Turaka otkupe robinju, njegovu dragu, ali pritom od nje same sakriju već zgotovljeni čin kupnje kako bi je on mogao propitati:

»Stavite zatim red, na pazar da gredu,
I moje na ogled sunašce da vedu,
Jak da ju prodali nisu ni cinili,
Ni jaspri prijali ni me prî vidili.
A s drugu stran prima njim hoću ja izać
I s vami mev njima totu se listo nać,
Jeda ju štogodi moja rič iskusi
Prî nego slobodi svoje slast okusi« (stihovi 79 – 86).

Posegnemo li za četvrtim konstitutivnim kriterijem performativnog iskaza (»osobe koje sudjeluju moraju imati iskrene namjere i djelovati sukladno njima«), iz ovoga je dijela jasno da ga Derenčin direktno

narušava, odnosno da već unaprijed svojom malom, naoko plemenitom varkom obesnažuje sav stvarnosni potencijal predstojećeg ispitivanja kao performativne procedure. Konzekventno, činidba koja bi istražnim postupkom mogla nastati ne može imati one učinke koje bi korektno, ili Austinovim riječima, prikladno sprovedena procedura imala. Upravo u korektnosti procedure, odnosno njezinom iznevjerivanju od strane Derenčina leži potencijalni diskurzivni mehanizam podoban za legitimnu reinterpretaciju *Robinje* kao kompozicijski ipak koherentne cjeline.

3. SUĐENJE KAO PROCES DOLAŽENJA DO ISTINE

Istražni postupak, kao esencijalni dio pravnog procesa u kojem se utvrđuje stanje stvari, u bitnom je smislu epistemološka djelatnost. Naime, usmjeren je saznavanju istine na temelju koje se potom donosi propisana odluka, i taj ishod ima konkretan, stvarnosni učinak. Derenčin u citiranim, te neposredno slijedećim stihovima jasno daje do znanja da namjerava sprovesti takvo ispitivanje, odnosno, odlučuje se za dobrim dijelom kodificiran postupak dolaženja do istine.

Christoph Menke, u studiji *Prisutnost tragedije – Ogled o sudu i igri*, u poglavlju posebno posvećenom tragičkoj sudbini Edipa, preliminarno specificira ontološki status dramske osobe/lika: »biti dramska osoba, znači imati sudbinu. To ne mora biti tragična sudbina. (...) za dramsku osobu imati sudbinu znači biti lik u tekstu; tkanje teksta određuje njegov bitak, njegovo djelovanje i trpljenje« (2008:47). Kako Derenčin nedvojbeno jest dramski lik,⁶ vrijedi posegnuti za analizom specifičnosti Edipa kako bi analogno profiliranje Derenčina eventualno bilo moguće.

⁶ Ne i tragični, što prema citatu nije ni potrebno.

Prema Menkeovoj interpretaciji, tragička sudbina Edipa dopada zbog njegovih činidbi, odnosno on postaje tragičan lik provođenjem svojih činidaba, a ne tek deliktom zbog kojeg mora biti kažnjen. Krucijalna činidba u tom smislu je istraga o uzroku nesreće koja ja zadesila Tebu. Naime, tragički usud Edipa ne dopada odmah po ubojstvu oca i obljublivanju majke, nego tek nakon stjecanja znanja o tome – djelovanjem u okviru pravnog procesa, odnosno tek nakon što se juridizacijom čitavog slučaja suočava s neminovnim posljedicama. Ta potraga za istinom odvija se kroz istražni postupak, iako je Edipu kao vladaru na raspolaganju stajala legitimna opcija pronalaženja žrtvenog jarca čijim bi ritualnim odstranjenjem iz grada bila zadovoljena tradicijska forma ponašanja kralja u takvoj situaciji (2008: 21-45). Upravo dosljednim slijeđenjem procedure, čak i u situaciji kad proces naznačuje jasne obrise počinitelja, Edip uzrokuje vlastitu tragičku sudbinu. Drugim riječima, dosljednost u proceduri svojevrzni je jamac tragičkog ishoda.

Ako prihvatimo na taj način artikuliranu tragičnost lika koji u povijesti dramske književnosti figurira kao arhetip tragičnog lika (takvim ga već i Aristotel apostrofira), možemo zaključiti da netko tko ne slijedi proceduru ne može biti tragični lik. Derenčin, kako znamo, nije tragični lik, a kako ne drži strogo do korektnosti istražne procedure, potvrđuje time i Menkeovu specifikaciju tragičnosti. On istražni postupak, koji je prema izloženoj analizi jamac tragičnog ishoda, rekonfigurira u tom smislu što, iznevjeravanjem jedne od početnih premisa postupka, proceduru koja jamči tragični ishod otvara za alternativnu opciju – ne-tragičnu. Međutim, to Derenčinovo subvertiranje krutih formalnosti juridičkog postupka ima i daljnje, odnosno šire posljedice. Derenčin je dramski lik, a to znači prema Menkeu, biti lik u tekstu, imati sudbinu određenu dramskim tekstom. Nadalje, nosivi materijalni aspekt procedure za kojom on poseže je također taj isti tekst, čija je struktura bitno određena, narativno i kompozicijski, upravo istražnim ispitivanjem. Imajući to na umu, lomljenje korektno izbalansirane kompozicije problematičnim naturalističkim ekskursom,

legitimirano je već na samom početku drame ekspliciranjem svjesnog narušavanja zakonitosti prikladnog djelovanja unutar istražnog postupka. Otvaranje forme, koje tim odmakom Derenčin čini, utoliko omogućuje sagledavanje »nepravilnosti«, odnosno vrednovanje »loše skrojenosti« komada posve drugačije od tradicionalne kritičke recepcije. U takvoj vizuri »ispad« više nije u naratološkom smislu interpretacijski slijepi kolosijek čije objašnjenje valja tražiti u etnologiji razdoblja, ili psihologiji pisca, nego integralni dio specifičnog kompozicijskog generatora – juridizacije diskursa.

Krucijalnom problemu kompozicijske i stilske nekoherencije *Robinje* koji je ovaj rad adresirao, kako pokazuje pregled kritičke literature, pokušalo se doskočiti na razne načine, no svaki od tih pokušaja pribjegao je u konačnici eksternalističkoj argumentaciji. Postuliranjem čarobnjačkih sposobnosti robinje, poduprto s jasnim mjestima u samom tekstu drame, postigla se koherentna fabularna inkorporacija te, u svojim konturama, nevjerovatne i fantastične epizode u inače pravocrtan i neproblematičan realistički proseed same drame. Dramatološkim pak prevrednovanjem kompozicije preko sagledavanja teksta kao dominantno juridičkog diskursa otvorilo se mjesto za smještanje fabularno i stilski »stršeće« epizode u strukturno posve koherentan format performativne procedure. Štoviše, kao što je sam izvod u ovom obliku i pokazao, upravo tretiranjem teksta *Robinje* kao specifičnog performativnog postupka s inicijalnim iznevjerenjem procedure koja čitav okvir potom čini neučinkovitim, moguće je pokazati kako tekst drame sadrži dostatno jamstvo svoje koherencije. Drugim riječima, benigna Derenčinova varka na samom početku omogućila je da čitav slijed logičko-historijskih nužnosti u narativnom smislu ne dovede neminovno do tragičnog ishoda. U tom smislu, svojim dramatološkim potencijalom *Robinja* predstavlja puno više od tek historiografski relevantne crtice u korpusu hrvatske dramske književnosti.

LITERATURA

- Austin, J. L. (1992.). *How to do things with Words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bayer, V. (1982.). *Ugovor s đavlom*. Zagreb: Informator.
- Fališevac, D. (1996.). Predgovor u: Lucić, H., *Robinja*. Zagreb: Sysprint.
- Gottschall, J. (2011.). *Silovanje Troje*. Zagreb: Kigen.
- Hektorović, P., Lucić, H. (1988.). *Ribanje i ribarsko prigovaranje/Robinja*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Menke, C. (2009.). *Prisutnost tragedije. Ogled o sudu i igri*. Zagreb, Beograd: Multimedijalni instiut, Beogradski krug.
- Novak, S. P. (1987.). »Posteljni i ženidbeni obredi u Lucićevoj *Robinji*«, u: Batušić, N. (ur.), *Dani Hvarškoga kazališta*, XIII. Split: Književni krug.
- Schechner, R. (2003.). *Performance Theory*. London and New York: Routledge.
- Tomasović, M. (1988.). Pogovor, u: Hektorović, P., Lucić, H., *Ribanje i ribarsko prigovaranje/Robinja*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Tomasović, M. (1987.). »Galantni sastojci u Lucićevoj *Robinji*«, u: Batušić, N. (ur.), *Dani Hvarškoga kazališta*, XIII. Split: Književni krug.
- Turner, V. (1986.). *The Anthropology of Performance*. New York: PAJ Publications.

ON SLAVERY IN *THE SLAVE GIRL*

Abstract

According to available biographical data, Hanibal Lucić was, among others, a municipal judge in the city of Hvar. The paper attempts to show the extent to which legal discourse Lucić was acquainted with due to his service, is present in the dramatic organization of *The Slave Girl (Robinja)*, by detecting and analysing two textual knots. The first knot is identified as the investigative (*inquisitorial*) procedure the female slave is subject to by the character Derenčin. The second knot consists of the hierarchy of various discursive registers enabling revaluation of individual narrative elements. The stated revaluation enables the female slave to »read« her own status in an emancipated manner. The paper attempts to present the way in which reading/understanding is determined by the discourse of judicial proceeding the slave girl is subject to.